

Onslunda kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2018-11-05

Omslagsbild: Flygbild över Onslunda, Lunds stift 2015.

Onslunda kyrka

Brösarp-Tranås församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Onslunda socken, fastighet Renen 1:1, Tomelilla kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Onslunda kyrka och kyrkogård ligger mitt i Onslunda by tätt omgiven av bebyggelsen. Äldsta skriftliga belägg för Onslunda är från 1401 då det stavades *Othenlundae*. Namnet har sannolikt betydelsen ”Odens lund” en offerplats till Oden. Söder om byn finns en bäck och sankmarker som kan ha haft betydelse som offerplatser under förhistorisk tid. En offerkälla har enligt tradition funnits öster om byn.

Den medeltida kyrkan byggdes vid 1100-talet eller 1200-talets början och var helgad åt evangelisten S:t Matteus. Enligt en sägen skulle kyrkan byggas på en plats något norr om den nuvarande byn men genom magi flyttades byggnadsmaterialet till en annan plats på nätterna. Till slut var man tvingad att bygga kyrkan på denna plats. Av den medeltida sockenkyrkan finns inga bevarade rester ovan mark. Kyrkan revs på 1800-talet när den nuvarande kyrkan uppfördes norr om den gamla kyrkplatsen. Enligt beskrivning av den gamla kyrkan av C. G. Brunius bestod kyrkan av ett västtorn, långhus, kor och absid. Murarna var försedda med skråkantad sockel och omfattningar huggna av kalksten. Tornet tolkade Brunius

som ursprungligt. Detta hade kvadratisk grundplan och rundbågiga ljudöppningar mot väster, senare igensatta. Bottenvåning täcktes av ett tunnvalv med vederlag mot norr och söder. Långhus och kor var slagna med ”vanliga valv” sannolikt avses kryssvalv, och absiden täcktes av ett hjälmvalv. Brunius beskrivning nämner också att ett yngre torn skulle vara uppfört antingen ovanpå det delvis raserade, medeltida tornet, eller väster därom; anteckningarna är något svårtolkade. Enligt en lantmäterikarta från 1700-talet fanns vid denna tid en utbyggnad vid långhusets norra sida, sannolikt ett vapenhus.

Före 1600-talet bestod byn framför allt av självägande bönder men år 1635 fanns endast en självägande bonde kvar. Övriga gårdar hade blivit arrendegårdar under Ugnslunda ladugård tillhörande Henrik Hvitfeldt på Tunbyholms säteri. Idag finns inga spår av Ugnslunda gård i byn. Utifrån en karta över byn från 1700-talet låg gårdarna huvudsakligen samlade i två stråk, ett östligt-västligt och ett från norr till söder. Kyrkan låg i byns sydöstra utkant. Omkring tiden för laga skiftet år 1832 var Onslunda en av Skånes största byar med 53 gårdar och bildade en egen socken. Sedan skiftet har byn vuxit ytterligare och hade vid 1900-talets början en småstadskaraktär med lanthandel, järnvägsstation och medborgarhus. En äldre kärna med välbevarad traditionell bebyggelse av gårdar och gatuhus ligger ännu samlad kring kyrkan. I utkanten av byn ligger årsringar med modernare bostadshus.

Kyrkobyggnad

Vid biskopsvisitation 1838 konstaterades att kyrkans murar och inredning var i dåligt skick. Biskop Faxe ansåg att församlingen borde bygga en ny kyrka på en annan plats då marken där kyrkan stod var vattensjuk. År 1861 började man att bygga den nya kyrkan efter ritningar av byggmästare A. Hof i Helsingborg. Som byggmästare anlätades H. F. Möller ifrån Ystad och kyrkan stod färdig 1862. Den nya kyrkan byggdes strax norr om den gamla kyrkplatsen. Murarna byggdes av marksten i kalkbruk med omfattningar och valv av tegel. Mursten från den medeltida kyrkan återanvändes i den nya kyrkan. Väggar och valv kalkades i vitt och den fasta inredningen utfördes i historiserande stil. Altarringen var vitmålad i likhet med dopfunten medan predikstol och bänkinredning var ekådrade.

Kring sekelskiftet 1900 genomfördes en inre renovering. Möjligen var interiören hårt smutsad sedan man installerat kaminer i kyrkan 1885. Innerväggarna målades om med limfärg i olika färger och mönster. 1902 tillkom ny inredning i form av ett altare, altartavlor samt altarring. Altartavlorna målades ett par år senare av Walfrid Nilsson, Helsingborg. År 1909 revs tegeltaket på kyrkans långhus och ersattes med asfaltpapp. Mellan åren 1913 och 1916 ansvarade domkyrkoarkitekt Theodor Wählin för inre renoveringsarbeten. En orgel införskaffades och ställdes

på en ny orgelläktare i väster och mittgången i kyrkan lades om med cementplattor.

Under år 1932 genomfördes en stor renovering efter handlingar av länsarkitekt Nils A. Blanck. Renoveringen omfattade ny värmeanläggning med värmecentral i en ny källartillbyggnad, invändig ommålning, ny bänkinredning och väggpanel. Golven inne i kyrkan lades om på en betonggjutning och dekormåleri på väggar och valv inne i kyrkan målades över. Ett av takvalven i långhuset var i dåligt skick och fick muras om. Utvändigt lades långhusets yttertak om med tegel och yttertaken på torn och absid med galvad plåt. Nästa större renovering skedde 1975 under ledning av arkitekt Torsten Leon-Nilson. Vid detta tillfälle togs det övermalade dekormåleriet i triumfbågen och en stjärnhimmel i absiden åter fram igen. Den fasta inredningen målades om och ett medeltida triumfkrucifix hängdes vid tribunbågen. Utvändigt har inga större förändringar skett sedan omläggning av yttertaken. Invändigt genomgick kyrkorummet en ombyggnad 2004 efter program av Ponnert Arkitekter AB. Inbyggnader under läktare gjordes och interiören målades om. Nytt värmesystem installerades också och fönstren kompletterades med innerfönster.

Exteriör

Kyrkan består av ett högt torn i väster, ett brett och långt långhus samt en halvrund absid i öster. Eftersom kyrkan har formen av en salkyrka finns ingen särskild byggnadsdel för koret, som istället är inrymt i långhusets östra del. Absiden utgör sakristia. Tornet har smal kvadratisk planform och dess västra mur är uppbyggd ovanpå långhusets västra gavel. Gavelsidorna mot öster och väster är murade med trappsteg. Fasaderna är spritputsade med slätputsade omfattningar och listverk. Fasaderna är kalkvittade med undantag av en något utskjutande, svartfärgad sockel som löper runt kyrkans alla delar. Upp till avslutas långhusets och absidens murar av en rundbågsfris och däröver ett par utkragande murskift. Rundbågsfrisen saknas på tornets norra och södra murar medan trappstegsgavlarna markeras av en något stickbågsformad bågsfris. Långhusets sadeltak täcks av rött tegel medan absidens kägelformade tak täcks av rödmålade plåt lagd i trappetsoida skivor med uppåt konvergerande ståndfalsar. Tornets sadeltak täcks av rödmålade plåt i rektangulär skivtäckning.

Kyrkorummet sett mot orgelläktaren i väster.

De flesta av kyrkans fönsteröppningar är utförda med rundbågvalv och murade med flera rätvinkliga språng. Fönsterbågarna är av gjutjärn med småspröjsade klarglas och solbänkarna täcks av asfaltsstrukna kalkstenshällar. Till tornets andra våning finns ett rundfönster med blomformad spröjsning. Ljudöppningarna till klockvåningen består av dubbla rundbågsöppningar i samtliga väderstreck. Mot öster och väster är öppningarna indragna i en rundbågsformad nisch murad med två språng. Den yttre rundbågsomfattningen saknas kring ljudöppningarna mot norr och söder som istället omfattas av ett enkelt mursprång. Ljudluckorna är av brunmålad träpanel.

Endast två entréer finns till kyrkan. Huvudentrén är på tornets västra sida och en ingång till sakristian finns i absiden. Västportalen består av en rundbågsformad dörröppning med en kopparklädd port och över denna ett runt överljusfönster med samma utseende som rundfönstret till tornets andra våningsplan. Dörr och fönster sitter indragna i en slätputsad nisch omgiven av en stor rundbågsomfattning murad med två språng. Ovanför portalen sitter en liten inskriptionstavla med texten BYGGD ÅR 1862 UNDER KÅNUNG CARL XV REGERING. Ingången till sakristian består av en liten, rakt avslutad dörr, utvändigt klädd med liggande brun brädpanel. Över dörren finns ett litet, halvcirkelformat överljusfönster. Ytterst omfattas dörren och fönstret av en rundbågsomfattning murad med språng likt övriga muröppningar. Källaren som är belägen intill långhusets nordöstra hörn har en utvändig källarnedgång.

Interiör

Huvudingången till kyrkan, i väster, leder till tornets bottenvåning vilken är inredd som entréhall. Hallen är relativt liten med golv av återanvända gravhällar av kalksten, en del med mycket sliten, nästintill utplånad, inskription. Väggarna är putsade och vitkalkade. I hallen finns en enkel möblering med kapphängare och en bänk. Längs norra väggen finns en vitmålad trappinbyggnad av brädor med en gråmålad bröstning nedtill. En liten enkel kammardörr leder till den branta och höga, smala trappan till tornets andra våning. I öster leder en stor pardörr in till kyrkorummet. Pardörren är uppbyggd med spegelfyllningar och träådrad i ljusbrunt med ljusare speglar omgivna av en grön ram. Färgsättningen återkommer i snickerier i kyrkorummets västra del.

Kyrkorummet består av en ljus och luftig salkyrka med koret inrymt i långhusets östra del. Kyrkorummet har en välbevarad äldre inredning bestående av slutna bänkar från 1930-talet, i två kvarter, och övrig fast inredning utförd i nygotik eller nyromanik från 1800-talet och tidigt 1900-tal. Snickerierna går i träfärgat eller träådrad färg och ljust grått med gula, röda och gröna inslag. Golvet som lades vid 1900-talets början består av svarta och vita viktoriaplattor med en fris kring väggarna. Långhuset är valvtäckt med fyra valvtravéer kryssvalv uppburna av höga trespråkiga pilastrar med markerade kragband. Gördel- och sköldbågarna har en mycket vid, rundbågig form. Både väggar och valv är putsade och vitmålade.

Långhusets västra valvtravé upptas av en stor läktarbyggnad. Läktaren uppfördes vid 1900-talets början efter ritningar av Theodor Wåhlin, i samma stil som den ursprungliga inredningen i nygotik. Läktaren är uppbyggd på träpelare med skuren dekor. Pelarna bär upp ett träfärgat bjälklag med korsande bjälkar målade i grått samt undertak av träfärgad panel. Uppe på läktaren finns en läktarbarriär med trepassformad rundbågsarkad i grå kulör och brun träådring. Orgeln på läktaren är också utförd i nygotik och gråmålad med förgyllda detaljer. I samband med inre renovering av kyrkan 2004 tillkom inbyggnader under läktaren i form av samtalsrum, WC, pentry och elcentral. Utrymmena har vitmålade väggar och dörrar målade i ljusbrun träådring och grönt. Golven i de nya utrymmena är lagda med en modern grå klinkerplatta.

Vy av kyrkorummet sett mot koret.

Kyrkans bänkinredning i två kvarter sträcker sig från inbyggnaderna under läktaren fram till koret som motsvaras av långhusets östra valvtravé. Utmed ytterväggarna i bänkkvarteren finns en träpanel i samma stil som bänkarna. I gränsen mellan koret och långhuset leder ett trappsteg upp till det högre belägna korgolvet. I korets sydvästra hörn står predikstolen som är samtida med kyrkan. Dopfunten står i korets norra del. Altaruppställningen i form av en tresidig altarring, altare och altartavla står i tribunbågen; valvöppningen till sakristian i absiden. Valvöppningen har samma form som valvtravéns östra sköldbåge som också ramar in tribunbågen upptill. Väggytan mellan bågformerna är dekorerad med ett limfärgsmålteri i jugendstil från 1900-talets början. Dekoren består av gula liljor i en nedre bård samt däröver rundlar med en uppslagen bok, en lagerkrans och ett kors. Överst finns en inskriftsbård med texten *Ära vare Gud i höjden*. Mellan sakristian och koret finns en avskärmning i form av ett ursprungligt korskrank av trä. Korskranket består av ett nedre brunmålat ramverk med spegelfyllningar och ett högt gallerverk upptill i form av en pelararkad i nygotik, målad i gult, rött och grönt. På var sida om altaret leder en dörr i korskranket in till sakristian. Sakristians hjälmvalv är bemålat med en stjärnhimmel i blått och guld synligt från kyrkorummet ovanför korskrankets avskärmning. Väggarna i sakristian är blåmålade. Golvet är lagt som i koret och är gråmålat liksom snickerierna i sakristian. Sakristian har en enkel inredning bestående av ett prästaltare och ett par skåp målade i grått, i likhet med korskrankets baksida. Innanför den nuvarande ytterdörren till sakristian sitter en äldre dörr i form av en kraftig, gråmålad trädörr. Insidan är bräddtäckt medan utsidan har en rikt skuren diamantdekor och bandgångjärn.

Dörren avviker från kyrkans övriga 1800-talsinredning och kan möjligen vara ett betydligt äldre, återanvänt dörrblad som tillhört den gamla kyrkan.

Tornet har två övre våningsplan som nås via trappan i entréhallen. Andra våningen har mycket hög takhöjd med trätrappor upp till tornets klockvåning. I utrymmet står en äldre klockringningsmaskin och en del avställd inredning, bland annat ett stort kors som tidigare stått på altaret. Klockvåningen upptas till största delen av klockstolen uppbyggd av kryssförsträvade stolpar i tre rader som bär upp kyrkans två klockor. Virket i klockstolen är av fur med inslag återanvänt, väderbitet ekvirke vilket kan ha återanvänts från en äldre stapel. I båda våningsplan är väggar putsade och vitkalkade och golven är lagda med brädor på träbjälklag.

Från tornets andra våning leder en öppning i långhusets västgavel in till kyrkvinden. Kyrkans tegelvalv ligger oisolerade men är till största delar överputsade. Valven är murade av smala tegelstenar i halvstens tjocklek. Taklaget av fur är uppbyggt med kryssparrar. Rester av en rökgång till en äldre värmeanläggning finns delvis bevarad ovan valven mellan tredje och fjärde valvtravén. I östra gavelmuren leder en liten öppning in till absidvinden. Öputsade partier av kyrkans murverk från vinden avslöjar att detta är murat med ett blandat stenmaterial lagt i ojämna skift.

Inredning och inventarier

Altare

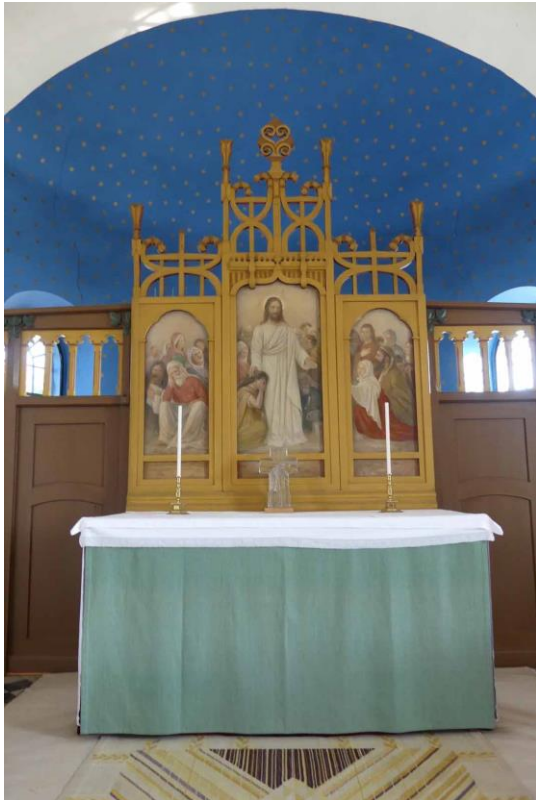
Kyrkans nuvarande altare tillkom omkring 1902 och är uppbyggt av ett ramverk i brunmålat trä med spegelfyllningar.

Altaruppsats

Altartavlan har formen av en triptyk och tillverkad 1904. Triptyken består av tre oljemålningar av Walfrid Nilsson, Helsingborg, infattade i ett rikt dekorerat ramverk. Målningarna föreställer Jesus omgiven av en skara människor. Ramverket är utfört i historiserande stil med drag av jugend, nygotik och fornnordisk stil samt målat i gulbrunt med röda detaljer.

Altarring

Altarringen ritades 1902 och omsluter altargolvet på tre sidor. Altarringens räcke är uppbyggt av runda balusterdockor mellan en överliggare och sockel. Överliggaren är stoppad och klädd med ett rött tyg liksom knäfallet framför räcket. Räcket är målat i grått, ljusgult och grönt.

Altare och altaruppsats i koret med det avskärmande korskränket in till sakristian.

dopfunter av trä från kyrkans invigningsår 1862. Dopfunten är grönmarmorerad med en profilerad fyrsidig fotplatta, ett kort åttkantigt skaft samt en konformad åttasidig cuppa.

Bänkinredning

Kyrkan har en sluten bänkinredning från 1932, tillverkade efter förlaga från de då befintliga bänkarna. Bänkarna består av en ramverkskonstruktion med rakt avslutade gavlar, dörrar och ryggpartier utförda med spegelfyllningar. Bänkarna är lackade och sidornas rektangulära fyllningar målade i ömsom gult och ömsom rött med grå inramning.

Orgel

Kyrkans orgel byggdes 1915 av Zetterqvist & son i Örebro. Orgeln är av en ovanlig typ av orgel som närmast föregick den pneumatiska orgeln. Registraturen är pneumatisk. En genomgripande ombyggnad utfördes troligtvis av Künkel efter 1973. Ritning till orgelfasaden är daterad till 1914 och utfördes av domkyrkoarkitekt Theodor Wählin. Orgelfasaden har en tredelad uppbyggnad med ett högre mittparti och lägre sidopartier av synliga, stumma pipor infattade i ett nygotiskt ramverk med trepassdekor, krabbor och hörntorn. Fasaden är gråmålad med förgyllda detaljer. Spelbordet är fristående och vänt mot öster.

Predikstol

Predikstolen är samtida med kyrkan och består av ett gråmålat ramverk av trä med gul, röd, och grönmålad dekor. Korgen har polygonal form med raka sidor och profilerat listverk upptill och nedtill. Predikstolens undersida har en konisk form, nedtill avsmalnande. Från koret leder en trappa upp till korgen med täckt räcke. Både trappräcket och korgens sidor är försedda med spegelfyllningar, rikt utsmyckade med nygotisk dekor av flerpässbågar och trepass.

Dopfunter

Kyrkans dopfunter är från 1955 och tillverkade av Bröderna Styrenius stenhuggeri AB i Västervik. Dopfunten har en fyrkantig fotplatta, ett uppåt avsmalnande, runt skaft och en rund cuppa med raka sidor. I koret står också en

Klockor

Kyrkan har två klockor gjutna av malm. Stora klockan gjöts 1895 av K G Berg-holtz i Stockholm. Lilla klockan gjöts 1893 av Louis Branscvetser i Hörby och är en omgjutning av en klocka från 1645.

Övrigt

Över kordelen i kyrkorummet hänger ett triumfkrucifix i ek daterat till 1200-talets mitt eller senare. Enligt konsthistoriker Lena Liepe kan krucifixet ha tillverkats i en sydsandinavisk verkstad. En del uppgifter kopplar triumfkrucifixet till den i Skåne verksamme Ignaberga-mästaren. Triumfkrucifixet tillhör en övergångstid mellan den romanska stilperioden där Jesus framställs som den triumferande Kristus krönt med krona och en gotisk framställning där Kristus lidande visas i skulpturen. Kristusfiguren på Onslundakrucifixet har tidigare haft en krona som gått förlorad, kroppen är något vriden och framställd med blödande sår. Bemålningen är sekundär. Korset är brunmålat med runda flikar längs sidorna och fyrpass-avslut. Korsändarna har dekor i form av evangelistsymbolerna.

I tornets entréhall står en fattigstock av ek med smidesjärnsbeslag.

På Lunds universitets historiska museum (LUHM) finns flera äldre skulpturer bevarade som tillhört Onslunda medeltida kyrka. Skulpturerna som föreställer Madonnan med barnet, Anna-självtredje och S:t Olof har stått i ett altarskåp. Utifrån stilhistorisk jämförelse kan skulpturerna ha tillverkats vid en verkstad i nedre Rehnområdet omkring år 1500.

Kyrkogård

Onslunda kyrka omges av en kyrkogård som utvidgats i etapper. Utifrån en lantmäterikarta från 1700-talet tycks kyrkogården ha haft en närmast kvadratisk form med den medeltida kyrkan placerad i dess mitt. Någon gång före 1864 utökades kyrkogården något mot norr och mot söder, sannolikt i samband med att den nya kyrkan byggdes. Kring 1939 gjordes en viss reglering av gamla kyrkogårdens östra gräns och år 1987 utvidgades kyrkogården mot öster och en minneslund anlades på den nya delen.

Kyrkogården sluttar svagt mot söder. Norr om kyrkogården ligger intilliggande fastigheter relativt högt över kyrkogårdsmarken. Huvudingången, med kraftiga åttkantiga stenpelare och grindar av järnsmide, finns i väster framför kyrkans huvudentré. Ytterligare en ingång med liknande utseende finns i norr och i söder finns ett par mindre grindöppningar. Kyrkogården omges av häckar av hagtorn med en låg stenrad utanför, eventuellt lämningar efter en äldre stenmur. En lite högre stenmur finns utmed kyrkogårdens södra sida. Södra mursträckningen har

karaktär av stödmur eftersom marknivån på kyrkogården ligger betydligt högre än bygatan. En del återanvänd sten från den gamla kyrkan finns i mursträckningen. Gamla kyrkogårdsdelen begränsas av oxel i väster och norr samt lind i öster.

Stora delar av kyrkogården är grästäckt med grusade huvudgångar. Aktiva grusgravplatser ligger insprängda mellan gräsgravarna och kantas huvudsakligen av stenramar. Några enstaka buxbomsinramade gravplatser finns bevarade. Gravstenarna är av blandad ålder. Många är höga karaktärskapande stenar från det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet. Öster om kyrkogården finns en nyare del med lapidarium för återlämnade gravvårdar samt minneslund, askgravlund och askgravplatser. Den nya delen består till stora delar av grästäckta ytor med en del buskage och begränsningshäck av liguster. Längs norra och östra sidorna växer en trädkrans av oxel. Minneslunden är grästäckt med gångyta täckt av smågatsten med en låg, rund smyckningsplats.

Byggnader på kyrkogården

Norr om kyrkan ligger ett litet förvaringsskjul som tidigare har varit toalettutrymmen för damer och herrar med ingångar från gavelsidorna. Numera finns enbart ena ingången kvar och den andra är igensatt. Byggnaden är sannolikt murad av kalksandsten, och taket är ett pulpettak.

Väster om kyrkogården ligger ett bårhus uppfört 1934. Bårhuset utvidgades år 1975 med toalettutrymme och lunchrum för kyrkans personal. Ombyggnaden skedde sannolikt efter ritningar av Torsten Leon Nilson. Byggnaden har putsade och vitmålade fasader med höga gavlar. Längst ned finns en svartmålad sockel och murarna avslutas med ett murat listverk i två skift. Muröppningarna har

Entrén till kyrkogården från väster med bårhus och till höger i bild ett förråd.

stickbågig form i den äldre delen och rakt avslutade i den södra, tillbyggda delen. Dörrarna är bräddäckta och brunmålade och fönsterbågarna är av brunmålat trä. En större port finns i norra sidan samt i öster och i söder finns en mindre dörröppning. I gavelsidan över den norra porten finns ett latinskt kors. Taket består av ett sadeltak av enkupigt rött tegel.

Utanför kyrkogårdens västra entré finns också ett mindre skjul med putsade och vitmålade fasader och pulpettak. Ingång till byggnaden är från södra sidan genom en stor stickbågig port med svartmålad trädörr.

Karaktärisering

Onslunda kyrka ligger i en gammal kulturbygd med flera boplatzlämningar från sten-, brons- och järnålder. Ett sankt område söder om byn har sannolikt fungerat som offermark. I det perspektivet kan kyrkan ha övertagit ett hedniskt kultplatsområde när den byggdes kring 1100-1200-talet. Den medeltida stenkyrkan hade en tidstypisk planform med ett tunnvälvat västtorn, långhus med kor och absid. Bevarad sten från den gamla kyrkan visar att denna har haft välhuggna detaljer i kalksten. Tornet var tunnvälvat invändigt vilket kan tyda på att det har haft en särskild funktion som privat kapell och kanske också varit utfört med emporvåning, det vill säga en övre läktarvåning.

Onslunda har varit en ovanligt stor by och har därför bildat en egen socken. Kartmaterial från 1700-talet visar kyrkan mitt i byn omgiven av gårdar och gathus. Än idag ligger kyrkan centralt och omgiven av en låg bebyggelse med ålderdomlig karaktär. Kyrkogårdens utsträckning har förändrats, framför allt verkar den ha utvidgats mot söder efter att den nya kyrkan byggdes. Kyrkogården har traditionell uppbyggnad med trädkrans och häckar i kyrkogårdsgränsen men saknar i stort sett kyrkogårdsmur med undantag av stödmur längs södra sidan. Viktiga inslag i kyrkogårdsmiljön är smidesgrindarna med grindstolpar och förråd och bårhus utanför kyrkogårdens västra gräns. Gravvårdarna har varierande ålder och utseende som representerar gravvårdskultur från sent 1800-tal till modern tid. Den nya kyrkogårdsdelen från sent 1900-tal företräder ytterligare ett tidskikt till kyrkogårdens historia.

Både exteriört och interiört kan kyrkan betecknas som välbevarad. Utvändigt har kyrkobyggnaden ett tidstypiskt utseende med enkel karaktär som knyter an till medeltida kyrkobyggnadsperiod genom dess uppbyggnad med torn, långhus och absid samt de putsade och vitkalkade fasaderna. Koret är införlivat i långhuset i enlighet med liturgiska ideal vid denna tid. Kyrkans arkitekt, byggmästare Hof från Helsingborg, och byggmästare Möller från Ystad var flitigt anlitade vid kyr-

kobyggen kring 1800-talets mitt och Onslunda kyrka är ett gott exempel på deras hantverkskunnande. Fasaderna har en traditionell och stilren uppbyggnad med rundbågsformade öppningar murade av tegel liksom listverk och trappstegsgavlar med rundbågsdekor. Fönsteröppningarnas gjutjärnsbågar är ursprungliga medan ytterdörrar har ändrats.

Även interiören utfördes i medeltidsstilens anda. Större delen av inredningen ny-tillverkades för den nya kyrkan i nygotisk stil och kyrkorummet täcktes med kryssvalv i tegel. Senare har stora delar av inredningen bytts ut och kompletterats såsom golv, dopfont, altarring, altaruppsats, orgel och bänkar. Ändringarna har dock till stora delar utförts i nygotik/nyromanik och anpassats till kyrkans karaktär. Även färgsättningen har ändrats något men bevarar 1800-talets tidsanda. Största förändringen till kyrkorummet är tillägget av altaruppsatsen från tidigt 1900-tal med drag av *Jugend* eller *Arts and Crafts-rörelsen* liksom dekormåleriet över tribunbågen. Även stjärnhimmeln bör ha målats vid denna tid. Inbyggnaderna under läktaren avviker något med dess moderna golvmaterial och något bjärt målade färgsättning. Dessa utrymmen påverkar dock inte kyrkorummets helhet i någon större utsträckning. Inne i kyrkorummet finns endast ett fåtal minnesmärken från den gamla kyrkan bevarade såsom det medeltida triumfkrucifixet. Under 1600-talet hamnade större delen av gårdarna under Tunbyholm vilket rimligen kan ha satt sina spår i den gamla kyrkobyggnaden och dess inventarier. Några gravhällar som återanvänts från den gamla kyrkan till golv i tornets bottenvåning kan möjligen företräda säteriets herrskap.

Att tänka på

- Kyrkogårdens traditionella karaktär bör bevaras i form av murar, häckar grindöppningar, gångstråk och trädkrans. Återlämnade gravvårdar ska stå kvar på gravplatserna tills behov finns att återanvända dem. Växtligheten på återlämnade gravplatser såsom gravkullar och buxbomshäckar är också mycket viktig att bevara.
- Kyrkans exteriör är välbevarad och ska underhållas med befintliga material och med traditionella metoder.
- Invändigt företräder kyrkan 1800-talets ideala kyrkorum. Ändringar och tillägg bör anpassas till den kyrkans karaktär. Kyrkans inredning med bänkar, orgel-läktare med orgel och korets uppställning utgör delar av en helhet och bör bevaras.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt Kulturmiljölagen 4 kap. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Onslunda 39:1. Fornlämningen avser Onslunda gamla bytomt och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor

Underhållsplan för Onslunda kyrka, Ponnert Arkitekter 2008.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Internet

Ortsrapport Onslunda, Tomelilla kommun 2002 framtagen av Regionmuseet Landsantikvarien i Skåne. Websida: <https://www.tomelilla.se/bygga-bo-miljo/kommunens-planarbete/ovriga-planer-dokument/>

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök, Websida: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2018-10-11

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Åsa Eriksson Green

Färdigställd: 2018-11-05

